

Mikó-Lőrincz életrajza.

Est et fidei tuta silentio

Merces.

A közelebbi negyed század alatt, politikai életünkben, alkotmányunkban, polgári szervezetünkben — mondhatni — rohamosan eléidézett változásokkal egyetemben, társadalmi, polgári és magán életünkben, világnézetünkben, gondolkodásunkban, szokásainkban és erkölceinkben, szóval jellemünkben is igen lényeges változások következtek bé. Az alapjában conservatív jellemű nemzettestet élénk reformláz lepte meg, mely a társadalom minden izigleni reformálására, átidomítására munkál. Korunk kiváló ellentéte legközelebbi multunknak, melyet hitével, jellemével és munkálkodásával együtt használaton kívüli odonságnak nézünk. A mi nem „modern“, rosznak, nevetségesnek mondjuk.

Vajha e sebes változás és átalakulás előnyünkre történék! Vajha polgári, társadalmi és egyéni életünk javítását, nemesítését és tökéletesítését eszközölné!

Talán nem fog elfogultságnak tetszeni, ha ama multat összehasonlítva jelenünkkel, az eddig mutatkozó jelenségekből óhajtasunk teljesülésére nem következtethetünk. Hisz akkor a politikus és hazafi gondolkodás és meggyőződés nyomán megállította saját vélekedését és elveit, s midőn azokat szabad szóval őszintén hirdette, saját tetteit és életét azok szerint intézte; most a többség vélekedésének zajos hirdetése politikai bölcseségnek tartatik; megállított elvek szerinti cselekvés, az önmeggyőződéshez való hívséges, tántorithatatlan ragaszkodás korlátoltságnak tartatik, legszeledebben elfogultságnak kereszteltetik, mert ma már az elvűség és a meggyőződéshez szilárd ragaszkodás helyett a viszonyokkai kialakulás, a körülményekhez alkalmazkodás a jelszó; minden párt, minden elv egyenlő híűséggel szolgálása élelmességnak, ügyességnek tartatik. Akkor a közügy embere zajtalanul munkált a közügynek, melynek jutalomért vagy buzgalomból szolgálatába szegődött;

most a piacon igyekszünk munkálkodni; szeretjük, hogy minél többen hallják szavainkat s lássák tetteinket; képzelt vagy valósággal meglevő képességeinket, előnyeinket kalmárként adjuk uzsorára, hogy minél nagyobb kamatot hajtsanak számunkra; élünk, munkálkodásunk csábító kirakat. Ez előtt a hosszúság és lelkiismeretes munkásság számíthatott jutalomra, elismerésre és tiszteletre, ma a jutalom és tisztelet keresésében nem latoljuk képességeinket és érdemeinket; nem azt nézzük, hogy mi illet meg, hanem mire vágyunk; csak a célra függesztjük szemeinket, az útra, melyen ahhoz kellene érnünk, nem is pillantunk; minden jutalom és tisztelet hajhászó vadászat tárgya, melyben rendesen a legvakmerőbben követelő a nyertes. A demokratikus egyszerűség gondolkodás- és életmódban, czim- és rangkórságos napjainkban — „járatlan út, melyen csak a boldogtalanja fut“.

Valóban aggodalommal veszem kezembe az ecsetet, hogy elhunyt egyik kedves pályatársunk füzetünk elején látható arcképhez az ő szellemi arcképét is lerajzoljam életiratában. E pályatársunkat csak most szőlitotta ki ugyan a halál sorainkból, de mivel ifjúsága s férfikorának első szakasza, — az emberi élet fejlődő és alakuló kora, — a változatos utolsó negyed század előtti időkre esik, s ennél fogva szép képességei ezen korban fejlődve ki, s erős egyénisége azon kor szellemében alakulván meg, szellemi lénye, valója azon kor szebb vonásaiból van összealkotva; s mind az, a mi azon kor jellegében jó, szép és nemes volt, mint kitörölhetlen zománcz vésődött bé elhunyt pályatársunk jellemébe, az tükröződött vissza egész életéből, munkásságából, az látszott gondolkozásán és életmódján. És e jellemet és zománczot az újabb viszonyok minden változásai, a korszellem különböző áramlatai között utolsó lehelleitéig szűzies tisztaságban megtartotta s arra élete egész folytában soha semmi körülmény sem vetett legkisebb homályt is.

És éppen ezért aggódom, mert attól félek, hogy ha olvasóink őt korunk mértékével mérik, s korunk világnézetével, elveivel ítéli meg, azon méltatlanság történhetik vele, a mi — ha szabad a kicsiny dolgokat a nagyokkal összehasonlitanunk — a nagy Catóva, kit kétezer esztendő után is Róma történelmének egyik tekintélyes írója elfogult, különöz ideotának nevez, mert elveivel, erős meggyőződésével nem tudott, nem akart beférkezni a Caesárok által teremtett újabb viszonyokba.

Mikó Lőrincz született 1806-ban Bölönben a Mikó nemzetségből, mely nemes Miklósvárszék bizonyítása szerint „ultra humanam memoriam semper et omni tempore in vera, nativa et originali Siculica nobilitate perstitit.“

Nagyatyja, András, a szegényebb primori, de főleg a székelység szabad osztálya ellen a felfegyverzés alkalmával elkövetett igazságtalanság és nyomás korában bölöni ősi birtakáról Kolozsvárra költözött, hol mint iskolákat jó sikerrel végzett, jó módu, egyszerű polgár élt; a Kolozsvár városi hatóság által 1785-ben kiállított *salvus conductus* elismeri: „Claudiopoli bene residiatum, contribuentem juratumque civem esse, atque ob solerte sincereque gestum quanti contributionalis collectoratus officium centumviralis quoque communitatis gremio adnumeretum“ s őt mint: „pro optinenda ipsum concernente paterna sua haereditate ad Possessionem Bölöny proficiscentem“ minden hatóságnak jó indulatába és figyelmébe ajánlja.

Édes apja Sámuel volt, ki a kolozsvári főtanodában a teljes tanfolyamot elvégezvén, édes atyja óhajtásához képest elvállalta a neki felajánlott iskola tanítói állomást Bölönben. E lépésére befolyással volt édes apjának azon óhajtása, hogy a bölöni ősi birtok ő reá ruháztassék. Megtelepedvén rendeltetése helyén, feleségül vette bölöni pap és köri esperes Péterfi Miklós leányát, Annát, gyermekei hite és vallomása szerint a házias gazdaszszonyi ügyesség, a szívélyes jóság és lelki műveltség egyik ritka példányát. A szép és derék székelyi falu, Bölön s abban az egyszerű unitárius ének vezéri és iskolatanítói hivatal lett ezután életének és egész munkásságának színhelye, munkaköre, melyet soha sem hagyott el s melyen lelkiismeretes buzgósággal munkált, a míg birta.

Bámulatos jelenség, hogy ő, ki képességei és készütségei nyomán magasabb pályára, például papságra is igényt tarthatott, s arra több versen megválasztatott és meghívatott, s a mellett az akkori és odavaló viszonyokhoz mérten tisztességes saját birtoka volt, nem fogadva el semmi eléléptetést, semmi kedvezést, egyszerű pályáján hűségesen megmaradt mind végig.

E jelenségnek megvolt a kulcsa magában az institutióban. Egyházközségünk keblében a leendő belső emberek, sőt a más pályákra készülő többi ifjak is a kolozsvári főtanodában az egész tanfolyamat együtt végezték bé, tehát egyaránt készültek az egyházi szolgálatra; a fokozat csak az életben és hivatalban volt meg; a néptanítói állomás első lépés volt a papságra, az iskolatanítók

képesítve levén a papi hivatalra; nem egy püspökünk volt, a ki a néptanítói állomásról a püspökségig emelkedett. És éppen ezért az iskolatanítói állomás tisztességes állapot levén, a képebb és képzetebb ifjak sem vetették meg, a mi a tanítói állomás s annak nyomán általán a népnevelés emelésére nem csekély befolyással volt. Ő is tehát ez állomást tisztességesnek tarthatta, anynyival inkább, mert anyagi tekintetben is előnyére volt: hivatali jövedelmei mellett ugyanis helyt lakva értékesíthette valamint saját bölöni, ugy neje nagy-ajtai birtokait is, s ez által lehetségessé lett, miszerint igen tisztességes házat tartva, két fia s egy leánya növelését is kellő módon intézhesse.

De leginkább meg lehet magyarázni ezen folytonos helytmaradását az ő jelleméből; egy volt ugyanis azon emberek közül, kik életpályájokat szeretik, s minden mellékes tekintet és utógondolat nélkül ahoz ragaszkodnak. A tanítás tehát neki kedves kötelesség volt; iskolája élete boldogságának egyik tényezője. Ez odaadás, ez önzetlen, lelkiismeretes és buzgó munkálkodás következése az, hogy akkor Bölönben az egész, mindkét nemü ifjúságban alig lehetett olyant találni, ki ne tudjon írni és olvasni; sőt valamint egyebütt jobb népiskoláinkban, ugy Bölönben is, a latinnyelv fel volt véve a népiskola tantárgyai közé, anynyira, hogy például a bölöni népiskolából többen léptek a katonai irodákba, vagy a gymnasiumokba egyenesen a felsőbb grammatikai osztályokba, mint bölöni Farkas Sándor is a Mikó Sámuel keze alól.

Édes atyja keze alól, a bölöni falusi népiskolából lépett Mikó Lőrincz is az unitáriusok kolozsvári főtanodájába 1817-brn oktober 12-én; az alsóbb osztályokat végezve, a németnyelv tanulása végett 1821-ben september 1-én Brassóba a 31. gyalog ezred fiu növelőházába vitte apja, hol az 1822. évi julius utolsó napjáig, „mint bennlakó növendék szorgalom és jó erkölcs tekintetében minden kivánalmaknak megfelelt.“

Az 1823. évben september 1-én togatus deákká levén, s négy iskolai év alatt a bölcselmi és theologiai tanfolyamat kitünő osztályzattal végezvén, a jogi tanfolyamra lépett, melyet a kolozsvári kir. Lyceumban az 1829. augusztus 30-án kiállított a b s o l u t o r i u m szerént hasonló szép sikerrel végzett bé.

A tizenegy tanulóí év a szokott módon és foglalkozások között járt le; szokott módon mondjuk, hisz ma már az önképzést, a tényleges tantárgyak mellett az irodalommal foglalkozást nem csak

kollegialis, hanem más iskolákban is szokásosnak tartjuk. Mikó Lőrincz tanuló s még inkább jogász korában is kellett lenni iskolánkban sőt azon kívül is egy önképző irodalmi körnek, melynek létezéséről és szerkezetéről biztos tudomásom nincsen. Bizonyosan rendszeres szervezet nélküli baráti kör volt, azon iránnyal, hogy tagjai irodalmi kísérleteiket egymással közöljék, legalább ezt sejteti velünk a Mikó Lőrincz irományai között találtató, az ő kezével írott következő töredék: „Nem akarjuk mi senki eleibe terjeszteni munkáinkat, annyival inkább célunk azt világ eleibe adni — nem ez a cél, hanem tiszta időtöltésből irogattunk — vajjon nem jobb az elmének ilyen játékot adni, mintsem a henyélésre alkalmatosságot szolgáltatni. Baráti egyesületünknek ez mindörökké világos képe lehet. — — — vajjon ifju korunknak ezen jádzisága nem lehet-e üdös korunk tályán kedves multságunk tárgya.

Nem adjuk ezért senki kezére, nem adjuk crisisse alá a világnak, tudjuk, hogy nem is arra való, hogy kritikáját kiállhassa; hanem tartjuk magunk közt, mint barátságunk lánczszemét, mely minket összeköt. Nagy világ neked egyébbel szolgálunk.“

E esendben, magánosan munkálkodó, valójában önképzőkörnek Mikó Lőrincz egyik munkás tagja volt. Kéziratban levő dolgozatai az 1827—1829 évekre esnek; nagyobbára lantos költemények, dalok, s költői elbeszélések. A nagy költők fiatalkori költeményei bizonyára a legeredibbek, legkedvesebbek, mint a természetes költői szellemnek, magának a muzsának önkéntes, mesterkéletlen nyilatkozatai. A kezem közt levő dolgozatokat nem nevezhetem ugyan nagy költői nyilatkozatoknak; s bár nem találom bennök a „dívés venát“, melyből a leendő nagy költőt felismerjem, mégis előttem nagyon kedvesek és becsesek; mert belőlök összeállithatom írójok szellemi valóját, képét; meganynyi vonásnak nézem mindeniket, melyekből együttesen kiválik a nyugodt kedélyü szerény lélek, a vizsgálódó, emelkedő gazdag értelmi tehetség, párosultan oly képzettséggel, józansággal és mélységgel, melyet egy húsz éves ifjutól ritkán várhatni.

Különben is e dolgozatok hivségezen tükrözik vissza saját, valamint azon körnek, melyben és a mely számára irattak, a célját — a tanulást. Meganynyi tanulmány mindenike, valódi mestermű mintákon. Tartalmok Horatius csendes kedélyét, nyugodt világnézetét, bölcs megelégedését láttatja; az alakban, a versek alkotásában, versfajok választásában Berzsényi volt a minta. Mindketten

kedvencz költői voltak; belőlök és rajtok tanult, mikor idéz, Horatiustól idéz.

Végezván a jogi tanfolyamot, 1829-ben september 2-kán fel-
esküdött az erdélyi kormányshoz; de már októberben meghatá-
rozott életpályájára leendő képzés végett Maros-Vásárhelyre ment
a királyi táblához joggyakorlatra, ítélőmester Augustinovic Pál
cancelláriájába; hol barátai és hivataltársai a cancellaria igazgató-
jává választották Augustinovic távoztával a Földvári Farkas can-
cellariajába lépett által. A szokásos vizsgák letétele után 1833-ban
julius elején letette az ügyvédi esküt és kikapta ügyvédi oklevelét,
s mint képzett jogtudós és okleveles ügyvéd Kolozsvárra telepe-
dett s megkezdette ügyvédi pályáját.

Képességei, igazságszeretete, egyenes őszintesége, és szorgal-
mas munkássága által figyelmet keltett; rövid időn keresett ügyvéd-
dé lett. S már 1835-ben május 1-én Kolozsmegyében szegények ügy-
védévé neveztetett ki; mely hivatalról azonban már 1838-ban le-
köszönt, mert változott körülményei nyomán oly összeütközésbe
jött hivatalával, hogy annak további pontos folytatására magát elég-
telennek érezte. Körülményei anynyiban változtak, hogy ügyvédi
gyakorlata már terjedelmes volt.

Tizennégy évre terjedő ügyvédeskedése folytában sajátlagi élet-
módja és foglalkozása mellett figyelme és munkássága kiválóan négy
irányban hatott; első volt önmaga, menynyiben az eddig gyakorolt
önképzést tovább folytatta, ifju ügyvéd korában tanulván meg a
francia nyelvet is, melynek nyoma Volney általa lefordított, de csak
kéziratban levő „Romjai“. A tanulást és kölesönös művelést, mint
fiatal korában, most is baráti körben folytatván. Munkás figyelme-
nek másik tárgya volt az unitárius vallás és az unitárius vallás-
közönség. Az 1835 évben Tordán tartott zsinati főtanácsban egy-
házi tanácsossá választatván, közügyeink intézésében lelkiismeretes
buzgalommal részt vett. E korban egyházközségünk kebelében a tan-
ügy iránt általában, különösen pedig kolozsvári főtanodánk iránt
élénk mozalom támadott; e mozgalom látható vezetője volt néhai
Iszlai László, kolozsvári főiskolánk felvigyázó gondnoka, lelke, moz-
gató szelleme pedig Brassai Sámuel, akkor részint igazgató tanár,
részint tanvevő; eszköze az 1841-ben felállított „nevelésügyi
bizottmány“, melynek hivatása volt a tan- és nevelésügyi kér-
déseket megvitatni, azokra nézve véleményt adni, tervezeteket ké-
szíteni. E nevelésügyi bizottmánynak Mikó Lőrincz is egyik mun-

kás tagja volt. Az élénk mozgalom megtermette áldásos gyümölcsseit. Képviselő és főtanácsi, e korban tartott gyűlések munkálkodásának egyik főtárgya volt a tanügy, valamint felsőbb tanintézeteket, úgy népiskoláinkat illetőleg. Egyéb intézkedések között nevezetes: falusi népiskoláink szervezése, tantervöknek megállítása; de ennél még jelentékenyebb felsőbb tanintézeteinknek, jelesen kolozsvári főtanodánknak az 1842. évben Korondon tartott zsinati főtanácsban eszközölt teljes átalakítása, szervezése; mely alkalommal az addigi idegen latin helyett az anya magyar nyelv vétetett fel tanyelvül, s kolozsvári főtanodánk a tanügy színvonalán álló teljes — tordai és sz. kereszturi középiskoláink pedig al-gymnasiumokká alakultak oly szervezettel, hogy tíz évvel később a hirhedt Entwurf által teremtett viszonyokba igen kevés, lényegtelen módosításokkal beférkezhettek. Ehez hasonló tény volt a kolozsvári főiskola törvényeinek 1845-ben a h. almási zsinati főtanácsban végrehajtott codificatioja. E reformokban, különösen a legutolsóban mint szakembernek és jogásznak kiváló része volt Mikó Lőrincznek.

Mint Kolozsvár birtokos polgára a város közügyeiben is részt vett, a képviselő testületnek — centumviralis communitásnak tagjává választatván.

Az 1838. évben házasságra lépván Székely Klárával, unitárius püspök Székely Miklós leányával, élte boldogságának tanyája a családi kör lett, mely a szenvedélyességgel határos mély érzésének kedves tárgya lett. E házassági frigy, melyben két egyenlően nemes lélek, tiszta szív párosult, a legboldogabb volt; a kölcsönös szeretet és becsülés által édesített házasságnak négy gyermek kölcsönzött zamatot.

Az ügyvédi gyakorlat tizennegyedik évében változás történt hivatásában, jobban mondva eredeti természetes hivatására, pályájára lépett — tanárrá lett.

Hitközségünk kebelében többen, elvitathatlanul jószándékkal, de korlátolt felfogással és elfogultsággal abban buzgolkodtak, hogy kolozsvári főiskolánkba a jogi és politikai tudományoknak egy tanszéket állítsanak; mely buzgalom, miután Kolozsvárt ily tanszékek már két intézetben voltak, legalább is felesleges volt. A kitartó buzgalmat azonban néhai Rediger Károly nemes áldozatkészsége nyomán siker koszoruzta, s a célba vett tanszék megállapított. Az egyházi főtanács 1847-ben május 3-án tartott ülésében „minden szavazatok teljes elnyerésével“ megválasztotta Mikó Lőrinczet a

jogi és politikai tudományok tanárává; azon hozzáadással: hogy egyszersmind az egyházi tanácsnak jegyzője is legyen; s ez által azon kötelék, mely őtet mint egyházi tanácsost és a nevelésügyi bizottmány tagját közügycinkhez vonta, még szorossabban hozzáfűzte kiválóan főiskolánkhoz. A jegyzői hivatal folytatásától, azon okon, mert tanítványai számára tankönyveket kellett írni, egy időre felmentette az egyházi tanács.

Hivatalába ugyanazon évi szeptember 5-dik napján igtattatott be innepélyesen, mely alkalommal tanári székét egy értekezéssel foglalta el a „nemzeti életről„ melyben azon elvet állította fel, hogy a polgári társaságnak hivatásához képest alapja az igazság, czélja az igazság érvényesítése a szabadság által. E czélját a polgári társaság a különböző kormányformák közül legbiztosabban az alkotmányos kormányforma által éri el, s biztosítására legtöbb kezességet nyújt az alkotmányos örökösödési monarchia, melynek kebelén fogamzanak és fejlődnek a legszebb polgári erények, a törvények tisztelete és a hazaszeretet.

„A mi hazánk“ — így szól — „sok küzdelmek között élte keresztül a népek élete első és második korszakát (absolutismust és theokratiát). Hála Istennek, legyőzte mindig azon kísérleteket, melyek a magasabb polgári élet felé haladás idejében az átalakulás pontjain mindenkor megjelentek, s az igazság eleme fenntartotta mind ez ideig alkotmányát.“ Végül így kiált fel Montesquievel: „Hálát adok Istennek, hogy azon országlás alatt élek, mely alatt születtem, s azoknak tartozom engedelmességni, a kiket szeretek.“

Az egész értekezés nyilvános tanubizonyossága annak, hogy ő hazánk közbizonyait nem csak ismerte, hanem szerette is, s az elfogultságig tisztelte és bámulta, — mondhatni eltorzítva, s még úgy is, a miként az ténylegesen gyakorlatban volt akkor, midőn ő született és élt, s ahoz és általán az egyed-uralkodás eszméjéhez anynyira ragaszkodott, hogy jelen értekezésében is például a köztársasági kormányformát tüzetes tárgyalás és méltatás helyett egyszerűen csak azon megjegyzéssel veti el, hogy az csak Dantonokat és Maratokat szül; tanubizonyossága másfelől annak, hogy a ki elmondotta, egy olyan jogász és jogtudós volt, kinek öntudatában a jog és igazság — a törvény mindenképpen felett állott.

Innepélyes beigtatása után más nap megkezdette előadásait, melyekben szakmájában gazdag készültségét, jártasságát sikeresen

érvénycsithette, anynyival inkább, mert e foglalkozásban a tanítót hit és meggyőződés, a tanítványokat bizalom és tisztelet vezérelték.

Azonban a szép pálya, melyen a Mikó Lőrincz szelleméhez és munkásságához méltó mező tárult fel, — fájdalom — nagyon rövid volt. Az 1848. évi események békövetkeztével főiskolánk kebelében is a tanítást az iskolai év vége előtt megszüntetvén az egyházi tanács, Mikó Lőrincz is leszállott a jog és politikai tudományok tanszékéről, — hogy többé soha se üljen arra.

Béállott az 1848. év mozgalmával, melyeknek áramlatát Mikó rincz is követte, eseményeiben munkás részt vett. Talán ellenmondásnak, következetlenségnek tetszhetik, hogy ő, ki azelőtt egy évvel hálát adott Istennek, hogy azon kormányforma alatt és viszonyok között élt, és hogy szerette azokat, kiknek engedelmeskednie kell, e mozgalomhoz csatlakozott. Nem következetlenség, hanem az ő gondolkodás-módjának, jellemének és meggyőződésének természetes kifolyása, következcse. Azok a mozgalmak lényeges változást idéztek ugyan elé jogi viszonyainkban és alkotmányunkban, de mivel egyfelől éppen annak az igazság és méltányosság alapjáni javítása és tökéletesítése, — másfelől az alkotmány saját szellemébeni életének és gyakorlatának biztosítása volt a nemzet küzdelmének czélja, mint valódi alkotmányos érzelmi polgár igazság szeretetének egész melegével üdvözölhette ama mozgalmat, és azoknak a demokratiai elveknek, melyeket a nemzet vallani és hinni kezdett, a demokratikus érzelmi és gondolkodásu s azt tényleg gyakorló Mikó Lőrincz lelkében élénk viszhangra kellett találniok; ő tehát meggyőződéssel és hittel csatlakozott a mozgalomhoz s állott a nemzet munkássai sorába. Nem találjuk ugyan a nyeglék és szájhősök között, nem a tüntetéscset rendezők mellett, sem a hivatalra, hatalomra vergődők, a minden áron szerepelni kívánók sorában. A legnagyobb méltóság, melyre vágyott és a melyet el is ért, — a közlegénység volt a városi nemzetőrseregben. De ott látjuk a maga helyén, a törvényes téren a munkások között.

Kolozsvár városa volt hivatta, hogy az időben a politikai és társadalmi mozgalmakat az erdélyi részekben vezesse, a mozgalomnak gyupontja legyen. E vezetői szerep eszköze volt a városi képviselő testület, a centumviralis communitás, az időhez képest hevenyészett szerkezettel és hatáskörrel. Mint ezen testületnek régibb idők óta tagja, ezt tartotta törvényes térnek Mikó Lőrincz is, a melyen hathasson, nem mint türelmetlen pártvezér vagy re-

formair és indítványozó, hanem mint a dolgozó bizottmányok munkás tagja. Mindjárt a mozgalom elején márczius 27-én azon bizottmány tagjává választatott, melyet a képviselő testület a „polgári őrség“ tervezetének megkésztítésére küldött ki; a bizottmány munkálatait elfogadván a közgyűlés, a hét tagu végrchajtó bizottmány tagjává választatott. Április 26-án azon bizottmány tagjává nevezetett, mely „az unio modozatai felöli véleményadásra volt kiküldve. Szeptember 16-án pedig a felállított „oltalmi bizottmány“ tagjává választatott, azon bizottmányba, mely a közügyeket sajátlag intézte, mely akkor tényleg a helyhatóság kormánya volt. E bizottmány munkálkodásáról nem láttam írott adatokat, emlékeim és emlékeink szerint Mikó Lőrincznek nyugodt komolyságával, józanon számító értelmességével a mérséklő szerep jutott, valamint a bizottmánynyal, de kivált a türelmetlenkedő, heves és viszketeg közönséggel szemben. E mérsékeltég megtermette gyümölcsét, többek közt egy nevezetes kérdésben is. A városban tudomássá lett az oláh népségnek a hirhedt balázsfalvi gyűlés utáni tényleges fellépése; a mezőségről a magyar városokba menekült magyarság hirt vett azon erőszakoskodásokról, melyeket az oláhok elkövettek; Kolozsvárt az a vélcikedés fejlődött ki, hogy a kolozsvári nemzetőrség együttesen a császári helyőrseget tevő Sivkovics ezred egy részével tüntető hadjáratot intézzen a mezőség ellen. A nemzetőrség hadilábra állittatott utra készen. Az oltalmi bizottmányban három napig küzdött Mikó Lőrincz a hadjárat ellen, mignem sikerült nézetét többségre emelni, s a hadjárat elmaradott. Ezen magatartásában vezette őt a törvényesség érzete, melynek hatása alatt még akkor sem akart a törvény teréről lelépni, midön mások már nem esmerték a törvény hatalmát; de különösen az, hogy nem bizott a vállalat sikerében, s mert a császári helyőrség iránt nem viseltetett bizalommal. Óvatosságát igazolták, gyanuját rövid időn valósitották az események. A császári hadsereg, mely addig titkos ellensége volt a nemzetnek, nyilvános ellenséggé lett. Mily gyászos lett volna a kérdés alatti hadjárat, ha a társereg e közben a kolozsvári nemzetőrség ellen, mint ellenség léphetett és lépett volna fel.

A politikai változások a társulatokra is hatással voltak; az országos reform-mozgalom keretébe a hitfelekezetek s maga az egyház is felvétellett.

A pozsoni XX. törvénycikk, mely a lelkiismeret szabadságát, a vallásfelekezetek függetlenségét megállitja, nevezetes vivmánynak

tekintetett, s az események rohamában nem vették észre sem magok a törvény alkotói, sem a nemzet azt a fonákságot, mely magában a törvényben van, a menyinyiben a midőn az egyházak függetlenségét biztosítja, az egyház szolgálát és ez által magokat az egyházakat az állam szolgájába fogadja, azt rendelvén, hogy az egyház szolgálai az állam által fizetessenek, s az egyházak szükségéi az állam által fedeztessenek, s ez által általánosítja azon szerencsétlen kapcsolatot, mely a rom. kath. egyházat egészen, a protestáns egyházakat részben az államhoz csatolta, mindkét félnek hátrányára s a vallás függetlensége eszméjének ellenére. Az unitárius egyház közönség öszinte örömmel és megnyugvással vette az unitárius vallásnak az egész Magyarországon törvényes elismerését. Az egyházi képviselő tanács három rendbeli üdvözlő és hála feliratban fejezte ki örömét e tény felett, egyiket intézte az uralkodóhoz, másodikat a Nádorhoz, a harmadikat a magyar kir. miniszter elnökhöz. Ez utóbbiban kifejezést adván az unitárius vallásközönség iránt a törvényhozás által tanusított jóságért és méltányosságért, így folytatja:

„Hitfelekezet nevében szólunk; de a mely távol van, hogy a sectismust az álladalom felibe emelje, mely tárol van, hogy ne a státus céljait ismerje a legfőbbeknek, a legszentebbeknek.

Hitfelekezet nevében szólunk, a melynek erős meggyőződése, hogy a honnak hazafiak, nem felekezet-emberek kellenek, melynek erős meggyőződése, hogy a nevelés ügyét az álladalomnak kell rendezni és vezetni; hogy e tekintetben, miután a lelkiismeret szabadsága biztosítva van, vallásfelekezet nem létezhetik.

Üdvözljük a nevelés terén is a szép magyar hazát, mely a vallásszabadság mellett a nemzeti nevelés elvét is a status-épület alapjául fekteti“.

E nyilatkozat természetes viszhangja azon centralistikus áramlatnak, mely valamint a törvényhozó test többségében, úgy az országban is irányadó volt, s melynek szellemében született a kérdéselt XX. törvénycikk. Hogy Mikó Lőrincz is hódolt volna ez áramlatnak, s hogy a feliratok szerkesztésében részt vett volna, határozottsággal nem tudom, ellenkezőleg hajlandó vagyok azt hinni, hogy ő maga, ha személyes vélekedését kellett volna előadnia, nem nyilatkozott volna így, nagyobb tisztelője levén a lelkiismeret szabadságát és a hitfelekezetek állami létezését és függetlenségét

sokkal jobban és az egyház szabadsága eszméjével öszhangzóban biztosító erdélyi korábbi törvényeknek. Sőt legyen szabad magának az egyházi tanácsnak, öntudatos őszinteségében kételkedni, midőn látom, hogy a végrehajtás mezején éppen nem tanusított oly buzgalmat, mint a mily lelkesülést nyilatkoztatott feliratában. Midőn ugyanis a cultusminister a törvény azon rendeletének, hogy az egyházak szükségéi az állam pénztárából fedeztessenek, végrehajtása eszközlésére a hitfelekezetek egyetemes, valamint az egyes ekklézsiák vagyonának és jövedelmének öszszeírását megrendelte; egyházi tanácsunk a nála szokásos erélyes végrehajtás helyett halogatta az öszszeírásnak az illető helyre való felküldését; de leginkább táplálja e gyanumat az egyházi tanács későbbi magatartása. A cultus-miniszter az említett törvény végrehajtása által keletkezendő viszonyok és kérdések tisztázása tekintetéből a protestáns különböző hitfelekezeteket együttesen meghívta értekezletre Pestre szeptember 1-ső napjára. Egyházi tanácsunk is elfogadván e meghívást, megválasztotta követeit, midőn már előre egy bizottmány által azok számára utasítást állított meg. Az utasítást készítő bizottmánynak Mikó Lőrincz is tagja volt; véleményem szerint ez utasítás sokkal hivebben tükrözi vissza azon nézeteket és elveket, melyek szerint az állam és egyház közti viszonyt felfogta s a melyeknek némi óvatos magatartásban és az állami mindenhatóságnak a hitfelekezeti függetlenség és önkormányzati jog, az autonomia szembeállításában adott kifejezést.

Ez utasításban I, k ö z j o g i t e k i n t e t b e n a következők érvényesítésére utasítatnak a küldöttek, hogy kívánják:

1. Miután a lelkiismeret szabadsága az említett törvény által általánosságban kimondatott, részletesen is biztosittassanak az egyes hitfelekezetek független önállósága és önkormányzati joga, és e tekintetben az államnak, vagy bárkinek is bármi nemű befolyása kizárassék, úgy miként ezek az erdélyországi eddigi törvényekben kimondva és biztosítva vannak.

2. Az egyik vallásról a másikra való áttérés teljesen szabadá tétessék, eltöröltetvén még azon megszorítás és formáság is, melyek az 1844. évi pozsoni 3. törvényczikkben fenn vannak tartva.

3. A vegyes házasságok legyenek szabadok, az erdélyi e tekintetben fennálló törvények intézkedése szerint. Az ez ellen bármi módon tevő egyházak a törvény által büntetessenek.

4. A vegyes házasságoknál gyakorolni szokott visszaélések,

erőszakoskodások meggátlására legbiztosabb óvszer lenne: „hogy a házasságoknak mind kötése, mind felbontása az egyházi befolyás alól kivételtvén, a polgári hatóságra bízotnék“. Azonban ha az egyház jelenlegi hatósága még ez uttal fenmaradna, a házasságok kötése és felbontása a felek illető egyházaik hatóságai által történjék.

5. Óhajtandó, hogy az ó naptár használata eltöröltessék, s az egyes hitfelekezetek saját ünnepei a lehetőségig vasárnapra tétessenek.

6. Minden hitfelekezetek püspöki és egyházi személyei egyenlő jogokkal biranak, az egyház ügyeiben teendő intézkedéseiket szabadon, függetlenül intézhessék.

7. Vallásos szertartásokat csak az illetők egyházának papjai vihessenek végbe.

8. Egyházi személyekre polgári hatóság körébe tartozó ügyek ne bizassanak.

9. Az egyes bévett hitfelekezetek számára, a vallás és közoktatási ministeriumban külön osztályok állittassanak bé, még pedig az illető felekezet tagjaiból.

10. Egyik felekezet a többi felett semmi előnybe se részesüljön.

11. A felekezetek díjtalanul, szabadon használhassák az állami postát.

II. A) Az egyházi szükségek fedezését illetőleg az utasítás kívánja

1. „Hogy az egyenlőséggel és viszonyossággal ellenkező azon kedvezés, miszerint egy vallásfelekezet a többiek felett pártoltatván, országos és fejedelmi adományokkal a pazarlásig gazdagon ellátott, papi személyzete ranggal, világi méltósággal és vagyonnal a többiek fölébe emeltetett, többé igazságosan és a többi vallások alányomása nélkül fenn nem állhatván, minden oly jószágok és jövedelmek, melyek akár országos, akár fejedelmi jogból folyt adományozásnál fogva bármely vallásfelekezet részére tétettek, secularizáltassanak és az említett törvény 3. §-ában kifejezett szükségek fedezhetőse egyik alapjává tétessenek; ide értetvén a hasonló alapon vett papi dézmák, quarták sat. kártérítési öszszégei is. Egszersmind tétessék gondoskodás, hogy ezentúl efféle adományozások sem ország, sem fejedelem által ne tétethessenek“.

2. A magánosok által tett alapítványok, vagy adományozáson

kívül bár miképp szerzett birtokok, jövedelmek az illető egyházak birtokában és szabad független rendelkezése alatt maradjanak, s az állam az illető egyházak költségeit csak annyiban fedezze, a mennyiben ezen jövedelmekből a megállítandó mértékig ki nem telnek.

3. Ez intézkedés alá jöjjenek az egyházaknak magáncsok által ezután leendő adományozások is; azonban az állam a már megállított segedelmet kisebbre ne szállíthassa.

4. Az urbériség megszűntével okozott veszteségeikért az egyház solgái haladéktalanul kapjanak kárpótlást.

5. A kepefizetés maradjon meg addig, míg kárpótlása eszközhető lenne.

6. A fedezendő egyházi szükségek rovátába vétessenek fel: a vallásos növelő intézetek, a papképezdek, az egyházi kormányzat egész személyzete, a szabad választás útján szervezendő püspöki szék, vagy mostani egyházi képviselő tanács legalább tizenkét rendszer fizetéssel ellátott taggal.

7. A papok mellett egyházi szolgálatnak tekintessenek az iskolatanítók is mint kántorok.

8. Az elaggodt egyházi szolgák nyugdíjáról legyen gondoskodás.

9. Az egyes ekkleziákat illetőleg követeli az utasítás: a.) hogy azok a mint vannak, megmaradjanak, s azokban való netalán szükséges változtatásokat az egyházak magok az államhatalom közbejötté nélkül intézzék el. b.) a sine curák az állam segedelmét ne élvezhessék, ellenben minden oly ekkleziá, melynek papja és temploma van, részeltessék segélyben; c.) az ekkleziák a jövedelemre nézve az egyház közbejöttével osztályoztassanak; d.) minden ekkleziá saját jövedelme sértetlen használatában maradjon, egyiknek jövedelmei a másiké pótlására ne fordíttassék. Az állam a segedelm megállítandó összegét ne egyenesen az egyes ekkleziáknak, hanem a hitfelekezet kormányzó közegének szolgáltassa ki, s ez ossza ki. Egyszersmind határoztassék meg, hogy szabad legyen ugyan akár egyeseknek, akár testületeknek vallásukat szabadon gyakorolni, azonban csak meghatározott lélekszám alkothat oly ekkleziát, mely állami segedelmet igényelhet.

10. Egy pap fizetése 400 forintnál kevesebb nem lehet, a maximum és minimum a helyi körülmények szerint határoztassék meg.

B.) A tanintézetet illetőleg:

1.) „Tagadhatlanul leghelyesebb lenne, ha a tanintézetek egy-

általában vallásfelekezethez kötve ne volnának, s azok felől minden valláskülönbség nélkül a közállam rendelkeznék; de miután még ezen eszmére az ország lakói megérve nincsenek, s miután félhető, hogy annak alkalmazása jelenleg nyelv- és vallástusákat idézne elő, ennél fogva ezuttal legalább annyit lehetne és kellene tenni, hogy a haza különböző részeiben országos költségen egyetemek állittassanak fel, melyek mellett ha theologiai facultas is lesz, a hittant az egyes vallásfelekezetek tanárai tanítsák.

2. Egyik országos egyetem állittassék fel Kolozsvárt.

Az akkor felmerült és vitatott nézetet, hogy a kolozsvári egyetem a kolozsvári három felekezeti főiskola egyesítéséből állittassék fel, az utasítás azért sem pártolhatja, mert akkor az egyetem mégis felekezeti lenne, pedig a más hitfelekezetek nem vennének részt abban; de különösen azért nem pártolja, mert az unitárius hitfelekezetnek kolozsvári főtanodáját okvetlen fenn kell tartani, ha nem az állam intézi a köznevelést.

3. Ha az állam nem veszi kezébe a köznevelést, az utasítás kimondja, hogy az unitárius hitfelekezet, a tanintézetei feletti szabad rendelkezést maga megtartandja mindaddig, míg azt bár mely más felekezet is teszi.

4. Az utasítás az őszszeüendő értekezlet figyelmébe ajánlja, hogy unitárius hitközségünk minden ekklézsiájában népiskola van.

5. A tanároknak és tanítóknak anynyi fizetésök legyen, hogy abból mellékes kereset nélkül a helyi viszonyok szerint tisztességesen megélhessenek.

III. Az értekezletet nem tartja az utasítást hivatottnak arra, hogy az egyházi és köznevelési ügyekben érdemileg határoz hassan s a minisztert is felkérendőnek tartja, hogy intézkedéseit az egyházi tanács meghallgatásával tegye.

IV. Kijelenti végül az utasítás, miképp a mult század elején kormányi intézkedés által hitfelekezetünk számtalan tulajdonaitól s jelesen Kolozsvárt levő minden vagyonától, jövedelmeitől, épületeitől erőszakosan megfosztatott; mely sérelem mindig tárgyalatik, s hányodott egyik országos bizottmánytól a másikra, legutóbb ennek elintézése az 1841-ben kinevezett rendszeres országos bizottmány egyik teendője volt; de a viszonyok által annak működése megszűnván, az egyházi tanács szándékszik azt a miniszteriumhoz felterjeszteni, azon reményben, hogy az alkotmányos kormány ez ügyet valahára elítézendí.

Szükségesnek láttam ez okmányt megismertetni olvasóinkkal, részint magáért, részint fennebbi azon állításom igazolása végett, hogy valamint Mikó Lőrinczben és hitfelekezetünk ügyeit akkor intéző embereinkben némi ellenkezés fejlődött ki felfogások, nézetök és a kor áramlata és iránya között. A midőn ugyanis oly szabad irányu elveket és nézeteket nyilvánítanak, melyek ma is egy negyed század után is a reformpárt e mezőni törekvéseinek még csak czélja, például, az állami növelés, a polgári házasság, az állami vagyonnak az egyház kezéből visszavétele; némelyeket pedig a békövetkezett viszonyok, s különösen az 1868. évi LIII törvény az utasítás értelmében oldatták meg; a végrehajtást, a hitfelekezeteknek az államhozi viszonyát illetőleg oly fentartásokat emelnek ki, melyek az elvileg elfogadott állami patronatus, és főhatóság eszméjével meg nem egyezhetők. És ezt talán ellenmondásnak tartanám, ha nem tudnám, hogy oly emberektől, s oly hitfelekezet kormányától származtak, a kiknek százados törvényes gyakorlat után az önkormányzat vérökké vált.

Mikó Lőrincz, mint fennebb mondám — az 1848. évi május havába lelépett ugyan a jogtanári székről, de a tanári hivatalból nem lépett ki. Egyházi tanácsunk ugyanis a béállott három, mozgalmakban dús év minden változatai alatt is mindig fenntartá kolozsvári főiskolánkat s abban a tanítást szakadatlan folytatta. Iskolánk 1848-ban novemberben katonai korodává alakított ugyan s e czélra használtatott egész 1850. november közepéig, de a tanítás mégis szakadatlanul folyt, kezdetben a régi püspöki háznál, később a város e czélra átadta a kisvármegye házat, s utóbb a városi redout épület udvarán levő helyiséget. A tanítást a tanárok folytatták, mindamellett, hogy természetesen csak az alsóbb osztályokat lehetett béállítani, mivel a felsőbb osztályok növendékei előbb a nemzet függetlensége küzdelmének harcossai soraiba léptek, később mint vihar által szétvert galambok szétszorattak, s csak az 1850. év végével kezdettek visszaszállongani az anyaiskola kebelébe, midőn az E. K. Tanácsnak hosszas küzdelmek után sikerült a katonai korodát kiköltöztetni az iskola épületéből s ezt rendeltetésének visszaadni. A tanítás megkezdésének határnapjául november 1. napja tüzetett ki valamint a kolozsvári fő- úgy a tordai és kereszturi iskolákban is.

Az iskolai igazgatóság csak november 8-áról jelenthette az e. k. tanácsnak, hogy a köztanítókat kinevezte, a tanítást rendezte, azonban mivel a taneszközöket és az egész felszerelést a kiköltözött katonák elvitték, a tanítást nem lehet megkezdeni. Ugyanazon hó 20-áról pedig azt jelenti, hogy ámbár a felsztályi tanulók száma nagyon csekély, a tanítást mégis megkezdette, a meglevő tanárok között kiosztván a tantárgyakat. Ez osztályban Mikó Lőrincznek a német nyelv jutott. Bámulatos szeszélye a sorsnak! A jogi és politikai tudományok avatott tanára 1850-ben német nyelvtant tanítson magyar és székely ifjaknak; ki eddig a Corpus Jurist és Verbőczit bányászta, annak Brassai okszerü vezére és Mozárt Deutsches Lesebuchja lett kézikönyve.

A sors e szeszélyt Mikó nyugodtan tűrte, nemcsak, mert már csak tanári állására és jövedelmére volt utalva, hanem mert szerette nehéz időkben munkásságát, erejét hitfelekezetünk ügyeinek intézésére, iskoláink megtartására, emelésére áldozni, oly módon, a miként a viszonyok igényelték. Ő tehát új szakmájában megkezdte a tanítást, s bár önmegtagadással, de beférkezett a viszonyokba, s arra tanítványait is felhívta. Akkori búskomoly, a remény és csüggedés közt hánykodó lelkének, kedélyének hűségees kifejezése a következő rövid kis beszéd, melyet az első órán tanítványaihoz intézett:

„Mily kevés szám! 1847 szeptemberben, mikor a tanítói széket legelőbb elfoglaltam, vaj mennyivel több ifjúságot köszöntötem volt ez iskola nagy termében.

Istenem! Istenem! mily nagy különbség az akkor és most között!

Akkor száz s egynehány felsztályi ifju s mintegy 200 alosztályi tanuló volt; most huszonhármat találék s ezek között 15 az akkoriak közül. Hová lett a többi? Tudja a jó Isten!

Akkor hivatásom szerint törvényt tanítottam, jogot és igazságot hirdettem; most ezek helyett a körülményekhez képest német nyelvet kell önöknek tanitanom.

Akkor törvényes alkotmány védelme alatt állott iskolánk, most ostromállapotban vagyunk.

Akkor mindig örömmel ültem tanítói székembe; most egy régi költőnk szerint homályos bánat dúlja lelkemet!

De nem folytatom tovább a párhuzamot az akkor és most között, mert kivételes ostromállapotban vagyunk! S tudják-e mi az

az ostromállapot? Mert ezt tudni kell, s a ahhoz kell magunkat szabni. Ez az ostromállapot oly állapot, a melyben minden ember hadi törvény alá van vetve, s annál fogva vigyázatlan beszédeiért s cselekedeteiért hadi törvényszék elébe kerülhet, a minek aztan következése bot, börtön és békó. És ezen állapotban — mint mondani szokták — még a bokornak is füle van. Ebben tehát az észelyesség hallgatást és magába zárkozottságot parancsol. Legyünk némák mint a sír; zárjuk el érzelmeinket kebleinkbe, legyünk engedelmes jezsuiták!

„Mevagyok győződve, miképp e pár szó kebleikben saját meggyőződéseikkel találkozott; annál fogva hiszem is, hogy ki fogják mérni tudni és akarni magokviselete körülmények szerinti határát“.

Ez után azt tanácsolván tanítványainak, hogy a lehetőségig töltsék idejüket az iskolában s tanuljanak, így folytatja: „Hiszen úgy is ezen tanítóiban, növendékeiben és szerkezetében anynyira megrongált iskolát s annak minden gondolkozni tudó tagját nem vigalom, hanem szomorú gyász illeti; és a valódi fájdalom édesebb enyhülést talál az elvonultság magányában, mint az embernek minden szavát s tettét rosra magyarázni szerető világ álnok zajongása közt“.

Végül így rekcszti be beszédét: „Még csak azt említem meg, hogy a mint mondám, német nyelvet fogok tanítani; igen, de ez nem azt teszi, hogy önöket azért nemzetiségökből ki akarnám vetkeztetni. Koránt sem; hanem mentől több mivelt nyelvet tud valaki, annál több kulcsát bírja a tudományoknak; a német nyelv pedig kétségen kívül egy az európai mivelt nyelvek közül; azért annak tudása tudományos tekintetben is mulhatlanul szükséges; s ez az oka, hogy én ezen nyelv tanítására vállalkoztam“.

A stoikus, vagy heveskedő tulzó, e nyilatkozatot, illetőleg intést talán hibáztatná, s azon tanácsot, hogy engedelmes jezsuiták legyenek a növendékek a szigorú erkölcs követelményeivel nem tartaná megegyezőnek: én azonban a hazafiúi bánattal telt s az iskola és növendékei érdeke iránt aggódo kebel természetes nyilatkozatának tartom.

Tanári hivatala ezen megkezdésével s az által, hogy már az 1850 év 1-ső napjával az egyh. tanácsok üléseiben jegyzői hivatal folytatását megkezdette, határozottan hitfelekezetünk ügyeinek szentelte fel életét. Sulyos kenyér, szép áldozat, melynek nagysága csak a viszonyok józan megítélése által tűnik ki.

Képességei nyomán fényes hivatalokra léphetett volna; de bér 480 frt. tanári fizetésére és szerény vagyonára volt utalva népes családjával, de sem a jóllét reménye, sem a nélkülözés félelme nem csábították el azon ösvényről, melyet mint hazafi maga elibe szabott. Tudott nélkülözni, hogy független és feddhetetlen lehessen. Az igazságkiszolgáltatás és ügyvédi állás rendezése alkalmával ő is folyamodott engedélyért, hogy az ügyvédséget gyakorolja, a mit meg is nyert azon kikötéssel, hogy hat hónap alatt ügyvédi vizsgát tegyen; ez engedélyt azonban soha sem vette igénybe; szép ügyvédi gyakorlatával egészen felhagyott. Az „Advokaten Ordnung“ paragrafusai nem találtak az ő képességeivel, gondolkodásával és jellemével.

A milyen jutalmazó volt az időben a hatalomnak szolgálni, épphen oly terhes volt valamely közügyet buzgalomból, becsületbeli, lelkiismeretbeli kötelességérzethől szolgálni; az ily szolgálat sok fájdalommal, sok kellemetlenséggel járt. A harczmezőn történt legyőzetésünkkel nem szűnt meg a háboru, mely most már alkotmányos polgári életünk, társulati és társadalmi intézvényeink eltörlésére indított. Alkotmányunk felfüggesztése után, a hatalom rendeletével szemben, az egyház kebelében találtak a haza igaz fiai támpontot, melyről a védelmi harczot folytathassák. Hitfelekezeteink is a maga törvényes szerkezetében egy ily erődnök tartotta magát, s a midőn annak bástyáiból saját ügyét, saját lételét és függetlenségét védelmezte, egyszersmind a nemzet ügye mellett is küszködött. Mikó Lőrincznek mint az egyházi tanácsok előadójának és jegyzőjének jelentékeny, de egyszersmind terhes szerep jutott e küzdelemben.

A hatalom az első támadást iskoláinkra irányozta. Heuffer ministerialis biztos 1850 májusban azon czélből, hogy az itteni nevelésügyet az összes osztrák állambelihez legjobban lehessen illeszteni, nevelésügyi viszonyainkról felvilágosítást és kimutatást rendel. Az egyházi képv. tanács a kérdés alá nem vont püspöki hatalom palástja alá vonván magát, oda utasítja a püspököt, hogy a felvilágosításokat ő adja meg úgy, miként azt a tanács megállította, s Mikó Lőrincz mint jegyző megírta. E fellépése említett ministeri biztos annak kijelentése mellett: hogy tanügyünk szervezete őt nagyon meglepte, és hogy egyházi főtanácsunkat törvényesen létezőnek kell tekinteni; visszaveszi megküldött iratát, arra kérvén a püspö-

köt: hogy mivel az iskolák ügyében csak az egyh. főtanács illetékes határozni, hívja ezt egybe, s egyszersmind egymás megtalálást intéz a püspök útján a főtanácshoz; melyben előadván: hogy az egységes osztrák álladalom nagy eszméje életbe léptetődjék, szükséges, hogy a tanintézetek legkevésbbé legyenek kivéve azon törvények alól, melyek azon eszmét megerősíteni törekuszenek, a főtanácstól, mint egyedül illetékes hatóságtól felvilágosítást kér, kiválóan felsőbb tanintézeteinkről, mellözve a népoktatás ügyét, mivel egy új, és minden korona-tartományokat tekintetbe vevő törvény, éppen a népnevelés kényes ügyében igen terjedelmes előmunkálatokat és érettebb megfontolást igényel.

Az e. főtanács az ezen ügyben kiküldött bizottmáynak, Mikó Lőrincz, mint jegyző által irt terjedelmes, hitfelekezetünk kebelében a tanügy állását jogi és gyakorlati tekintetben részletesen felmutató munkálatot elfogadván, azt a ministeri biztoshoz, s az által a kormányhoz terjeszti azon kéréssel, hogy az e. főtanács iskoláinkban a tanítást az eddigi terjedelemben és érvényességgel mielőbb megkezdhesse, egyszersmind kijelenti, hogy iskoláinkban egyedül a magyar lehet a tanítási nyelv. Minden iskoláinkban még azon évi novemberben a régibb rendszer szerint megkezdődvén a rendszere^s tanítás; ez első csatánk meg lön nyerve.

A bécsi kormány 1853-ban eljöttnek vélte az időt, hogy a magyar nyelvnek a tanintézetekből kiküszöbölését s helyébe a német béplántálását megkezdje, e czélből megrendelte, hogy a német nyelv a gymnasiumokban kötelezett tantárgy legyen; s a történelem a gymnásium legfelsőbb osztályában németül taníttassék, sőt erre 1856-ban éppen Mikó Lőrinczet alkalmasnak is jelentette. Egyházi tanácsunk ez intézkedés czélját legelsőbben átlátván, azonnal fellépett ellene. A hatalom öt éven keresztül kitaró szívóssággal követelte a rendelet életbeléptetését; az egyházi tanács hasonló makacssággal szegült ellene; s annak törvénytelenységét, helytelenységét, jogtalan és méltánytalan voltát öt év folytában öt rendbeli terjedelmes teliratban fejtette fel Mikó Lőrincz, mint az e. tanács jegyzője. Végre is a hatalom beolvasztási és németesítési törekvéseinek az ellentállás e szikláján legalább hitfelekezetünk tanintézetében meg kellett törni.

Czélja levén a hatalomnak, hogy iskoláinkba lassanként né-

metes műveltségű és szellemű tanárok alkalmaztassanak, azért 1854-ben a tanárok választása és alkalmazása módját szabályozta, megjelölván a birodalmi német ajku intézeteket, melyekben a tanárok képeztetésben részesülhetnek. Az egyházi tanács a tanárképzést és választást a hitfelekezet önkormányzati jogának tartván, midőn egyfelől ez intézkedést felirataiban ostromolta, a tanárok alkalmazását a törvények biztosítására támaszkodva, a szokott módon gyakorolta, s ellentállásával a hatalmat kifárasztotta.

Az iskolatanácsosi intézmény behozatalát és hitfelekezetünk iskoláinak iskolatanácsos, Salamon József, hatósága alá rendeltetését hasonló jogsérelem és az önkormányzati jog korlátozásának tartván az egyházi tanács, nem késett az ellen felirataiban tiltakozni, s végre is az iskolatanácsost csak magán személynek tekintette.

E sarkalatos és nagy jelentőségű kérdések mellett számtalan kisebb kérdésben folytatott csatákat az egyházi tanács a hatalommal. A kérdések nem vonatkoztak ugyan tanintézeteinknek szorosan szervezetére, mivel ez már korábban a tudomány igényei szerint levén megállítva, abban lényeges változtatást még a hatalom sem igényelt, s a hirhedt „Entwurf“ által teremtett viszonyokbani alkalmazkodás minden baj nélkül megtörténhetett. A küzdelem inkább a jog terén folyt, egyházközségünk önkormányzati jogának, függetlenségének védelmében; az egyház függetlensége érdekében a hatalomnak egyházunk, hazánk és nemzetiségünk megsemmisítésére irányzott törekvései ellen. Mikó Lőrincznek, mint az egyházi tanácsi ülések jegyzőjének e küzdelemben kiváló szerep jutott, kilencz évi jegyzői hivataloskodása folytonos csatározás volt legfőbb egyházi és nemzeti érdekeink mellett.

A tanügygyel egyidejűleg egyházi életünk és szerkezetünk átformálását is megkísérelte a hatalom, a küzdelem e tekintetben is megkezdődött, a csatározás folyt. Katonai és polgári kormányzó Wohlgemuth 1851-ben januárius 22-kéről felszólítja a püspököt: „Hogy az unitáriusok egyházi alkotmánya és consistoriuma organizatiojához legfelsőbb helyen hozzá lehessen fogni, a cs. k. cultusministerium megrendelte, hogy az unitáriusok e. főtanácsa — miután 1850-dik évben a nevelésügyre történt összehívását jó irányban használta, viszont hivassék össze a végett, hogy higgadtan tanácskozzék a birodalmi alkotmány alapján egy olyan egyházi és főtanácsi alkotmányról, mely az idő változott körülményeihez képest szükségesnek mutatkozik. És ez megtörténhetik vagy úgy, hogy az egy-

házi főtanács egy merőben új alkotmánytervet dolgozzék, vagy ha jelen állapotán lényeges változást tenni nem kíván, fennállását okadatulva mutassa ki“.

Ez ügyben korábban kiküldött bizottmányban Mikó Lőrincz egyházi szerkezetünk szervezéséről részletekig menő terjedelmes emlékiratot dolgozott ki, azon hazai törvények és állami intézkedések felsorolásával, melyek védelme és biztosítása alatt egyházi életünk, állami szervezetünk fejlődött és megállapodott. Ezen emlékiratot az 1851 évi szeptember 1—3 napjain tartott e. főtanács egy akarattal elfogadván, azt felirat alakjában a felsőbbséghez felterjesztette, azon kijelentéssel, hogy mivel ezen szerkezet a szükségnek teljesen megfelel, s az ez ideig sem alapjában, sem létezésében semmi változást sem szenvedett, vallásfelekezetünk a mellett kíván továbbra is maradni. Unitárius hitfelekezetünknek a bécsi kormány által czélba vett szervezése e lépésre örökre elmaradt.

A Mikó Lőrincz által kifejtett és hitfelekezetünk vezérférfiai által elfogadott állásponttól védelmezte az E. Tanács a következő idők folytában a hatalom támadásai ellen egyházunk független önkormányzati jogát; s az a főtanács, mely 1848. örömmel és megnyugvással nyilatkoztatta ki, hogy az állam segedelmét elfogadja; most a titkon és nyilvánosan ajánlott segedelmet és fizetést s annak nyomán az államali minden öszszeköttetést határozottan visszautasítani nem csak hitfelekezeti, de egyszersmind hazafui, nemzeti köteletségének ismerte.

Hitfelekezetünk e fellépésére megszűnt a hatalom hitfelekezetünk szervezésének ügyét tényleg munkálni; kifárasztás reményében azonban a tagadás terére lépett, s azon kezdette, hogy az 1852-ben megürült püspöki szék bétöltését meggátolta. Az egyházi tanács számtalan feliratokban követelt püspök-választási jogát. A viszonyok változása 1861-ben önként vissza-adta egyházunknak. -

Az 1859-ben augusztus 28-án tartott főtanácsban Mikó Lőrincz lemondott a jegyzőségről, lemondását a főtanács el is fogadta. Nagy ideje volt a nyugalomnak. Azon kilencz esztendő, melynek folytában ő a jegyzői hivatalt viselte, hitfelekezetünk változatokban dús életében is igen nevezetes szakasz. Azt az önfenntartási harcot, melyet a nemzet e korszakban folytatott, hitfelekezetünk is felvenni s azt az egyház függetlenségére támaszkodva a törvény felfüggesztése alatt is megharcolni vallásos és nemzeti szent köteletségének

tartotta; ez eszélyesen, higgadtan, elfojtott keserőséggel, de határozottan és szilárdul folytatott harcznak hitfelekezetünk kebelében egyik kiváló bajnoka volt Mikó Lőrincz, az ő jegyzői tolla adott mindig kifejezést valamint saját ugy egész hitfelekezetünk érzelmeinek és gondolatainak; ez áldozattal folytatott zajtalan munkásság nem terjedett tul az egyházi tanácsok ülésein, hitfelekezetünk levéltarán, s a hivatalos kezelés keretén; csak mi, kik annak részesei és terhes voltának tanui voltunk, birjuk kellően méltányolni.

Nem csak mint jegyző, hanem mint egyik tervelő és végrehajtó vett részt azon nevezetes pénzműveletben, melyet hitfelekezetünk az 1856-ban augusztus 28-án tartott főtanácsi ülésében hajtott végre; a midőn azon meggyőződésben, hogy egyfelől a hatalommal az önvédelmi harczot s a független önkormányzási jog védelmét csak akkor folytathatja egyházunk remélhető jó sikerrel, ha a függetlenség és önállóság biztosítékául kellő anyagi erőre, vagyonra is támaszkodhatik; másfelől, hogy hitfelekezetünk közös ügyeit, névszerént tanintézteiben a tanítást a körülmények igényeihez képest intézhesse, eddigi szerény vagyona mellé pénzre van még szüksége. Mint mindig, most is önjerejére támaszkodott: egyfelől egyes hitrokonaink vallásos és hazafui buzgalmához, áldozatkészségéhez folyamodott, másfelől az egyes ekkleziákra és belső emberekre vagyoni állásukhoz mért évi járulékot rótt ki; ily módon egy év alatt 132,000 forint tőke értékű összeget biztosított, hitfelekezetünk erős akaratának szép bizonyítványául.

A lefolyt kilencz év folytában a rendes tanári s különösen a jegyzői hivatal bővséges foglalkozást nyujtott Mikó Lőrincznek, de munkaképességét és szeretetét nem foglalta el egészen. Ama gyászos években elvonultan a közélettől, hazafui bujában, családi fájalmában, a munkálkodásban keresett és talált enyhülést. Néhai Gedő József atyánkfia gazdag könyvtárát kolozsvári iskolánknak ajándékozván, s annak elhelyezésével Mikó Lőrinczet bizván meg, e bizalomnak iskolánk ügye iránti meleg vonzalmához méltóan felelt meg; a könyvtár számára kijelölt helyiséget felszerelte, a könyvtárt berendezvén, annak teljes lajstromát megkészítette, s midőn megbízatásáról a főtanácsnak számot adott, az ez által felajánlott és megszavazott 500 frt. tiszteletdíjt megköszönvén, visszaajándékozta közpénztárunk gyarapítására.

Mint az egyházi jognak a papnöveldeben tanára, ezen korban írta meg hallgatói számára kézikönyvül „Az unitáriusok egyházi

jogát"; a midőn egyszersmind időszaki rendben összeállította azokat a canonokat, melyeket hitfelekezetünk keletkezése óta önkormányzási jogához képest hozott. Mind két terjedelmes munka kéziratban van, miként egy más, a német mondat czimű dolgozata is, melyet hasonlólag használt a német nyelv tanításánál.

A nyugalom, melyre a jegyzői hivatalról történt lemondásakor vágyott, nem sokáig tartott. Az 1862-ben tartott egyházi főtanácsban hitfelekezetünk pénztárnokává választatván: hitfelekezetünk ügye iránti meleg szeretetének, önzéstelen munkásságának új mező tárult — pénztárunk kezelése és gyarapítása — igen, gyarapítása, mert ezt tartotta tisztos fenmaradhatásunk és életünk egyik legfőbb biztositékával. A czélból gyermekévé fogadta a stabilis fundust; ápoló és növelő apjává lett ennek. Pénzügyünk az 1856. évi művelet nyomán némileg javult, azonban valaminth most sem, akkor még kevésbbé volt képes szükségünknek, nélkülözhetetlen igényeinknek kellően megfelelni. A Mikó Lőrincz kezében sokat gyarapodott; a gyarapodás eszköze a pontos és szorgalmas kezelés mellett a takarékos gazdálkodás volt; a pénztár állapotát a lehetőségig aggasztó színben kívánta mindig feltüntetni; az egyházi tanácsok üléseiben terjesztett költségvetéseiben a bevételeket a lehető legkisebbre tette, úgy hogy azok csak szűkösön fedezhették a kiadások rovatába vett költségeket, s mégis az egyes évek bezártával pontosan vezetett és beadott számadásai mindenikéből, kellemes meglepetésünkre a közpénztár némi gyarapodása tűnt ki. Ha időközben zugolódtunk és zaklattunk, ha néha esetleg kiadásokat hoztunk javaslatba, mindenkor készen állott kérlelhetetlen steriotyp feleletével: a stabilis fundus nem tud fizetni.

Hazánk alkotmányos létezése ellen intézett támadás tetsző megszüntetésével 1860-ban a nemzettel jó remény fejében Mikó Lőrincz is részt kezdett venni a politikai ügyekben, ismét beállott e mezőni munkakörébe — a városi képviselő testületben, de honnan a nemzet jobb részével két év múlva 1862-ben a viszonyok változtával ismét a passiv ellentállás szerepéhez tért vissza, a melylyel csak is alkotmányos életünk legújabb megkezdésével hagyott fel. Ekkor határozottan a nemzet többségének vélekedéséhez csatlakozott, mint egyszerű munkás. Egyszerű közmunkási szerepéből egyszer lépett ki, midőn 1864-ben Kolozsvár városa egyik követévé választatott az indokolatlanul tartott nevetséges országgyűlésre, mely azon évben Kolozsvárt tartatott. Valaminth ő, úgy ne-

mes követtársa jobb sorsra lettek volna méltóbbak, mintsem hogy értelmi képességeikkel, szabad gondolkozásukkal és szép jellemökkel egy ily haszontalan, hogy ne mondjam törvénytelen és politikai tekintetben, is nagyon hibás játékban néma tanukul szerepeljenek.

Miként mondtam, alkotmányos életünk megkezdésekor elveivel, meggyőződésével a többségben levő országos párt nézetéhez csatlakozott egész őszinteséggel és hittel; de most is a régi maradt; elhatározásában meggyőződése, nem érdeke vezette; nem zajongott, nem tüntetett; hazafiui örömmilatkozatának, tetteinek hátterében nem állott saját maga; egyszerű szavával és szózatával minden kérdésben hűségesen, teljes nyugalommal támogatta pártját. E csatlakozás azonban nem tette oly elfogulttá, hogy a többség s különösen a végrehajtóhatalom minden eljárását feltétlenül helyeslje; a kormány mindent és mindenütt kormányozni akaró viselkedése sokszor bosszantotta; az 1868. évi XXXVIII. a népnevelésről szóló törvényczikk végrehajtásakor például minden egyes esetben, a kormányi intézkedéseknek az egyházi tanácsban történt tárgyalása alkalmával nyilatkoztatott tompa zugulódásaiban, most is azt a csökönös autonomistát hallottuk, a ki egykor oly nyíltan és határozottan küzdött a némettel.

Remélem, hogy e rövid életrajzi vázlatban sikerült felmutatnom Mikó Lőrincznek, mint a köz- és társadalmi élet emberének szellemi arcképét, vagy legalább feltüntetni azokat a főbb vonásokat, melyek jellemét alkották. Ezen vonások szerintem a tanulás, elmélkedés és tapasztalás által kifejlett és megszilárdult erős értelmiség; saját elveihez, meggyőződéséhez való szilárd ragaszkodás, tetteinek, lépteinek ezek szeréni intézése; a lankadatlan, önzés nélküli munkásság, mely szerint soha sem azt nézte, hogy fáradozását minő jutalom kíséri, hanem miként használhat legtöbbet és legjobban a közügynek.

Mint embert jó szíve, nemes lelke, szerénysége, férkezékeny nyíltsága, egyenes őszintesége tették kedvessé; soha sem tündökölt; mindig melegített. Szenvedélyességgel határos érzéssel ragaszkodott mindenek felett családjához; ennek boldogsága volt az ő boldogsága; ezért a csapások és veszteségek, melyek kedveseiben érték, nagyon fájdalmasan rázták őt meg lélekben és testben.

És a „tuta merces“? Megvolt-e a jutalom, melyet ily szép és munkás élet oly méltán várhat? Bövségesen megvolt; éppen azért,

mert azt soha sem kereste, soha sem várta; kötelességei teljesíthetése és teljesítése neki a legkedvesebb jutalom volt; ebben egész életében részesült; másra nem is vágyott, nem is részesült. Mi azonban hivataltársai s velünk egész hitfelekezetünk s mind azok, kik közlelről ismerték, kik tanui voltak nemes életének, a legőszintébb szeretettel és tisztelettel ragaszkodtunk hozzá életében — s 1872-ben márczius 10-ik napján történt halála után emlékéhez.“

K o v á c s i A n t a l.